

ڈاکٹر رحیم بخش مہر

ایسوسی ایٹ پروفیسر، کنٹرولر آف امتحانات، یونیورسٹی آف گوادر

ڈاکٹر ضیاء الرحمن بلوچ

اسسٹنٹ پروفیسر، شعبہ پاکستانی زبانیں، علامہ اقبال اوپن یونیورسٹی، اسلام آباد

عبدالرازق

لیکچرار، شعبہ پاکستانی زبانیں، نمل، اسلام آباد

مست توکلیء شتیری چاگرد: یک جو کے پڑدورء

Dr. Rahim Bakhsh Mehr*

Associate Professor, Controller of Examinations, University of Gwadar

Dr. Zia Ur Rehman Baloch

Assistant Professor, Department of Pakistani Languages, AIOU, Islamabad

Abdul Raziq

Lecturer, Department of Pakistani Languages, NUML, Islamabad

*Corresponding Author: mehrkulanchi@gmail.com

The Poetic Universe of Mast Tawakli: In the Context of a Poem

Mast Tawakli is widely regarded as a prominent figure in Balochi classical poetry, celebrated for his unique contributions to the literary tradition. While many poets of his era composed poetry influenced by Persian and Arabic, Mast Tawakli stood apart for his distinctive style and his dedication to expressing himself in pure Balochi language. His poetry reflects a deep connection to his cultural roots, enriched by similes and metaphors crafted from his keen observations of the world around him. As a naturalist poet, Mast Tawakli found profound inspiration in nature, which he eloquently described through his verses, capturing its essence with remarkable precision. This research article explores Mast Tawakli's poetry through the lens of

environmental criticism, shedding light on his portrayal of the natural world and its intricate relationship with human existence. For this purpose, one of his poems has been carefully selected and analyzed to highlight how he observed and depicted the universe in exquisite detail. His vivid imagery and environmental themes resonate deeply with modern critical perspectives, offering a timeless appreciation of the natural world. Through this examination, Mast Tawakli emerges not only as a master of poetic diction but also as a visionary who celebrated the beauty and complexity of the environment through his art.

Key Words: *Mast Tawakali, classical poetry, Eco-Criticism, Diction, Naturalism, Similes, Metaphor, Unique style, Poetic Universe.*

مست توکلی، شاعری، سرباز رنگ، گپ بوت کنت، چوشکد آئی، شنیری زبان، درشاندا ب، بنگپ، شنیر، جتائیں جوانی، از می ہزر کاری، سراجپ، باوست، در، امکان بازانت۔ بلے آئی، اے جوگ کہ گچین کنگ بوتگ تہ ایٹی، چار، تپاس گوں Eco-Criticism بزاں چاگردی، نگد، راہ، راہ پندانی، رد، کنگ بیت۔ اے جوگ، اندر، ہمے چارگ، در جنگ، جہد کنگ بیت کہ مست، وتی، ہمے پلے، اندر، پتہ، وتی، جو زگ، ہیالانی، در شان، ابرم، چون بیان کرتگ؟ کڈرت، جتائیں رنگ، دروشم، چون، پتور مانا کرتگ انت؟ آہارا، جمان، کہ نشنگ، وتی، چپ، چاگرد، ہنگیں کڈرتی، زید، اندر گانی، کش، پار، آئی، چون، کش، انگ، انت؟ انسانی، زند، راگوں، ابرم، چنچو، نزیگ، آورنگ، ہمگر، نچ کرتگ؟ آوت، ابرم، چون، گندایت، مارایت؟ ابرم، دودمان، میان، نزیگی، ہم، سنگی، کجام، کساس، ودی، کرتگ؟ دومی ایٹی، کہ شنیر، لبز، انک، راوتی، زبان، ڈکشن، باندا، اے، چے، کساس، نوکیں، مانائی، پہنات، ودی، کرتگ؟ چاگردی، نگد، پڑور، بابت، Derek Giadwin، نمبشتہ، کنت کہ:

“Ecocriticism as a literary and cultural theory significantly expanded in the 1990s—paralleling other forms of literary and cultural theory, such as postcolonialism and critical race studies—largely due to the publication of Glotfelty and Fromm 1996 (cited under Collections of Essays), the first edited collection of essays and anthology to introduce a comprehensive critical outline of ecocriticism. Buell 1995, another critically dense and timely study, outlines the trajectory of

American ecocriticism by way of Henry David Thoreau as a central figure. Kerridge and Sammells 1998 (cited under Collections of Essays)” (www.oxfordbibliographies.comDerek Diadwin, 2017)

مست توکلی ء دور ء نوبت (1831-1896) ہمیش انت کہ بلوچی نیم اہدی شاری یاملانی دور گوشتک بیت۔ اے نوبت ء سرکیل جام ڈرک انت۔ بازیں نامی این شائر رودراتک ء روکیت ء وتی جتائیں توار ء آہنگ ء شنیر گوشتک ء انت۔ گیشتریں شائرانی گورافارسی ء عربی زبان ء لیزانک ء دودمان ء سان ء اسر درائی دیمنت۔ مست ء گورا ہم دری لیزانی کار مردی دروشم است بلے کساس ءے انچو باز نہ انت، کے باز سندھی ء سرائیکی زبان ء لیزیات ہم درا بنت، مچکائی رنگ ء مست ء ڈکشن زگرین بلوچی ٹیگ انت۔ مست چوش کہ پپوال یا ناواندگیں شائرے بوتگ (پوشکہ ملاء پٹام ءے نہ سنگ) آئی ء وتی شنیری درشان ء پے لس السی زبانے گوں از می جوہراں پیش کرتگ، یک انجیں زبانے کہ چہ وتی طبعی راجمان ء ہج نہ سدایت، ہر ہماشنے کہ آئی ء چہرہست ء آز مودگ ء اٹلگ انت تہ ہماز رنگ انت۔ پوشکہ اے نوبت ء شاری ء ہواریں تپاس ء اے گپ دیماکیت کہ گیشتریں شائرانی گورا انجیں لیزیات، چہر ء شیمینی رنگ ء دیماٹلگ انت کہ آیاں گوں مئے طبعی زند ء چاگرد ء ہج رنگیں سیادی ء نزکی نیست۔ بازیں انجیں درچک، مرگ، پل ء دوستدار ء پٹچ ء پوشاک ء سہت ء زبورانی ہم زکر کنگ بوتگ انت کہ مئے چاگرد ء ایشانی ہج گواہ ء نشان ہم نیست۔ بلے مست ء شاری ء کہ وان ءے تہ درامدی ء سانہ بیت، پرچیکہ آئی ء ہمود ء کہ زند کرتگ، ہر ہما چیز کہ آئی ء نگاہ ء دیستگ ء زانگ انت تہ ہمایاناں شنیری دروشم دانگ۔ پوشکہ آگوش ایت:

جیج کڑوہے ء داستع انت دکائیں گوراں

سینغ ء تاویت چو گروخ تاڑی ء جناں

یا

سے تلئیں تاویت ژلاں ماں دوست ء ڈورا

مست ء شنیری ڈکشن سرجم ء کوچگی زند ء نشوندار انت۔ اود ء دود ء ربیت، بان، کڈک، کل ء کاپر، مال ء دولت، بز ء میش، اشتر ء مرگ، درچک ء کوہ، پل ء زید انجیں ہند ء دیارانی نکش ء نگار انت کہ اودازند سرجم ء گوں ابرم ء بندوک انت۔ مست ء گورا انسان ہم ہمے نیچر ء سادگیں بہر انت چہ آئی ء گستاو جودے ء نیکہ چہ ابرم ء بالاگمان دنت۔

مست و شائری سرجم و سموء آشراب و چکرایت۔ سمو آئی و پکر و سماء بنجل انت۔ آئی و مہراکی جوگ بہ بنت کہ ایند گہ بنگپانی پداگو تنگیں شنیر، سموہک دروشم و درائی دنت۔ چوشنگہ آگوش ایت:

”مردم پہ جج و من پہ سمل و دیدار و رواں“

اے جوگ کہ گچین کنگ بوتگ و تی بنگ و رد اسرجم و سموء رنگ و زبائی، آئی و ساڑا و توسپ و صہائی و کد و بالاد و بیان رنگ و انت کہ چہر و شین و مک و گوئنگ بوتگ۔ شنیر و بندت چوش بیت:

سمو زازین و پلپاں یکے

سمو ژادر چکانی براں یکے

سمو یک شیشہ یے شراوانی

سمو یک سروانے تلارانی

سمو یک سہر لپے انارانی

سمو یک ڈیو اے تہارانی

یا جڑی بوٹی یے رگامانی

شنیر و بندت کہ سموء کش و پارانی گیشینگ و بابت و انت تچک و گوں ابرم و بندوک انت۔ شنیر و اندر و ہمنچو کہ شین و چرکار مرگ بوتگ انت درستانی سیادی تچک و گوں ابرم و انت، چہ ہمیشاں جتاکیں امجری و دروشم و دی بوگ و انت۔ پہ درور اولی شنیر و سموء راگوں زین کوہ و ر تنگیں در چک پیپل و شین دانگ۔ پیپل یا پیپل کہ ’بڑ‘ ہم گوئنگ بیت بزسا ہنگیں در چکے، اے شین و اندر و ہا میتج کہ و دی بوگ و انت اوداسارتی، کرار، ایمنی، و شی و تاہیر ہوار انت۔ پدا مست چوش کہ یک جاہ یے و نند و کیس مردے نہ بوتگ آکوہ و اگار، پٹ و میدان و سموء یا تاں سرگرداں بوتگ، پشنگہ آئی و کوہاں ر تنگیں بزسا ہنگیں در چکانی ارزشت و بستار و سما بوتگ۔ مست و شائری و بازیں در چکانی ذکر است انت، و تی دگہ یک شنیر وے و گو شیت ”سمو ژا جاندران و لیمواں یکے“ تا چوشی زانگ بیت کہ مست و سموء راجتا جتاکیں در چکاں گوں ہمدپ کرتگ۔ دومی شنیر و اندر و در چکانی بر و ہر بوتگ کہ ایش ہم سرجم و ابرم و بہر انت، اداء یک در چکے و برناں بلکیں در چکانی برکار مرد بوتگ کہ وڑ وڑیں تام و چس و سما بیت۔ دبمتر آ شراوانی شیشہ و گوں شین دنت۔ گوں شراب و ہم زیلیں ہالبنزیات کہ دیماکابینت اشانی تہا سر مستی، کمار، کیپ و چاڑ درست ہوار انت و درامیں کیفیت گوں انسانی باتن و سیادی دار انت بزاں اندری سورت و مارگ و سما کنگ بنت۔

دیہی شہر شکر و سروان و شبنم کار مرد بوٹنگ کہ کوہ سراں تزدو کیس ساھدارے، وتی ڈیل ڈول، نازر کی، زیبائی و سوب و شازراں مدام گوں وتی دوست و شبنم دانگ۔ سروان چو کہ دست و نیاؤ کیس یادست نہ دیو کیس کارستے و چرانت و چہ مست و زند نامگ و زانگ بیت کہ مست و سمو و سیادی بدنی یا زکی و بدل و دوری و گستانی و بوٹنگ انت۔ سروان یا آسک مست و گوراھم پہ وتی دوست و ملگ و ڈیل و ہمے مانا و کار مرد بوٹنگ۔ دیم و بند ہم زمین و رنگیں و مست و نگاہ و چہریت و انگلیں انارانی سھر پل انت۔ انار ہم درائی، سلامتی، تاگت و وشنودی و چیدگ انت، مست و گورا اے شبنمی رنگ و ہمے مانایاں دیما انگل۔ آدگہ بند و مست و سمو و راگوں ڈیو و ہمد پ کرتگ، بزاں تہارانی ڈیو، نوں ادا تہاری باز دروشم و چارگ و مانا کنگ بوت کنت، یکے و ہمے زاہری تہاری انت، بزاں ماھیکانی یا رٹنائی نیست و دنیا تہار انت، دومی تہاری اندری ہم بوت کنت کہ انسان و باتن و گوں سیادی دارایت، مردم و ہدے چہ وتی وجود و بیگانگ بیت و وتی باتنی دنیا و آشنا بیت نہ اندری حساب و تہاریانی تہاگم و بیگواہ بیت۔ اے شکر و اندر و تہارانی ڈیو و لہز ہر دو مکاں چاگر دکنان انت بزاں سمو ناہتنا زاہری دنیا و ہر رٹن و ماھیکان دروشم انت بلکین انسانی باتن و ہم رٹنا کنگ و سوب و ہلت انت، چہ مست و روھانی سپر و پندر و آشنائی و اے شکر گین مانا دار بوت کنت۔ شکر و اے لکر و گڈی بند و آوتی دوستد و رگامانی جڑی بوٹی و گوں شبنم دنت۔ جڑی بوٹی کہ آئی و تہاھراں تہریں بوٹنگ ہو انت کہ ہر تہریں نادرائیانی درمان انت، وتی دوست و جڑی بوٹی و گوں شبنم دیگ و باپشت و اے راستی چیر انت کہ سمو مست و چہاں یک انجیں کارستے کہ آھمک تہریں نادرائی و درمان انت، بزاں آئی و ذات پہ مست و یک انجیں پرتگنچیں نیامتے کہ آئی و ہستی مردم و درائیں نیستی و زوریوں پہ سد گنچیں سوگاتے کہ ہج و ڈا مردم و زور بوٹگ و نئیل ایت۔

شکر و اے بنداتی لکر کہ لس گیشواری رنگ و ڈسکس کنگ بوت تہ ہمے گپ دیما پیدا ک انت کہ اے لکر و مست و سمو و راھواریں سورت و چارگ و مانا کنگ و جہد کرتگ بزاں ادا آئی و سمو و گچینی آزاییانی ذکر نہ کرتگ لس یا چکانی رنگ و آئی و حسن و زیبائی یا آئی و کد و بالاد و گیشواری کنگ و جہد کرتگ۔ شکر و اے لکر و راچا گردی یا ماحولیاتی مگد و حساب و چارگ و ہمے گپ دیما پیدا ک انت کہ اے شکر ابرم درشانی Nature Writing و نموگ انت۔ مست بلوچی نیم اہدی شازی و ہمانام انت کہ آوتی شکر و درشان و سرجم و گوں ابرم و بندوک انت۔ آوتی دوستد و حسن و رنگ و آئی و سپا و جتاہیں جلوہ و دروشماں و ہدے کہ درشناگ لوٹ ایت تہ سرجم و چہ نیچر و مکم زیر ایت و چہ ابرم و مکم زورگ و متلب ایش نہ انت کہ آکدرت و لس شکر و صنعتانی رد و کار مرد کنت بلکین برز و اے شکر و دیما انگلیں درائیں شبنم و لہزیات ذاتی مشاہدہ و گوں جہلیں مانائی پہناتاں دیما انگل انت۔ چوشکہ زین و پلپل، درچکانی بر،

شرادانی شیشہ، تلارانی سروان، انارانی سھرل، تہارانی ڈیوایار گامانی جڑی بوٹی بس انجیں لبزی ہنرکاری نہ انت بلکیں
اشانی اندرہ شائرہ تجربت ۽ ارواہ ہم ہوارکپگ ۽ انت۔ نیم اہدی نوبت ۽ یک ۽ دو شائران ابید گیشتریں شائرانی گورا
جوزگ ۽ شدت ۽ کمی درابیت، بزاں یا لبزی صنای کن انت یاوتی وانندگی ۽ کرافس ۽ رداوتی شائرہ ۽ دیما برانت، بلے
مست (چہ دری بزاں معروضی تپاس ۽ ہم زانگ بیت) چہ اے وڑیں علتان آزات انت، آئی ۽ شائرہ ۽ بنی سپت
جوزگ ۽ پاک انت، انچو گمان بیت آشنیر پہ ازی ہنرکاری یا نام کشی ۽ گوشگ ۽ نہ انت بلکیں ہماوشی ۽ لذت یا ازبانی
کیفیتاں گوزگ ۽ انت ہمایاں شنیریں دروشم ۽ بیان کنگ ۽ جہد ۽ انت۔

اے سرجمیں جوگ (بلکیں مست ۽ سرجمیں شائرہ) گوں ابرم ۽ جڑا تگیں شائرہ ۽ نمونگے، اے لپہ ۽
اندرہ باز جاہ ۽ مست وتی کیوس ۽ نرکارایت، بلے اے نر آرگ ۽ تہا ہم شاہیگانہ درہ بیت۔ پہ مسال شنیر کہ دیما روت
تہ کسانیں نکرے چو اے داب ۽ دروشم گپت:

ریٹویں چم گوں کا گدیں رکاں

تیزانت چو کنڈی آل بہو خیناں

شرانت چو کتار بستگیں نوداں

وش انت چو پیشی شکلیں شیراں

اے شنیرانی اندرہ ہندی زندزانتی ۽ نمونگ درابوگ ۽ انت۔ چو کہ تیزیں کنڈی، کتار بستگیں نودہ پیشی
شکلیں شیر، میان استمانی بوگ ۽ ابید ہم ایثانی رنگ ہندی انت کہ مست ۽ راجمانی زندہ گوں ہمگرچ انت۔ شنیرہ
اندرہ ریٹویں چم کارم دبوگ۔ ریٹو ۽ بزانت سھریں، ہون رنگ، بزاں سھر رنگ۔ مست ۽ ہر ہندے کہ سمو ۽ چمانی
مسال شنیریں دروشم ۽ بیان کرتگ انت تہ اودا ہمے رنگیں جاوردیما آڈرتگ، چوشکہ:

برزکنت ہونی رنگیں چماں

یا

سموگوں چماں سھر خماریناں

یا

نکش ۽ پارایش انت سھرا تے چمانی لوار

گوٹنگ ۽ مراد ایش انت کہ ہر ہما جاہ ۽ کہ اے شئیر ۽ اندر ۽ چمانی ذکر بوٹنگ تہ سھری، ہون یار بیٹوالم
انگ، چمانی سھری، ہون رنگ بوٹگ ہم بندر ۽ ابرمی کردیا نچر ۽ بہر انت کہ چہ مردمی وس ۽ دریں چیزے، نوں اے
مکتوت نفسیاتی پر یسے لوٹ ایت کہ مست ہر دیں کہ سمو ۽ چمانی گپ ۽ کنت تہ اودا سھری یا ہون رنگی پرچے درایت
؟ جہل ۽ اے شئیری ٹکر، برز ۽ داٹگیں شئیر ۽ نسبت ۽ گوں سمو ۽ گچینی آراء بزاں چم ۽ رکاں بندوک انت، ریٹویں چم
سرجم ۽ نفسیاتی وانشتے ۽ نیمگ ۽ اشارت کن انت، چم ۽ سھری ۽ امیج اگاں گیشینگ بہ بیت تہ ناوشی، بے والی، بے
کراری ۽ بے وسی ۽ گھگھیری ۽ رنگ ہم ایشانی اندر ۽ درائی دینت۔ کولے ہست کہ بلوچ ۽ چم سھر بنت۔ اداچم ۽ سھری
دگہ مانائی پہناتے چاگرد کنگ ۽ انت۔ آدگہ سیں شئیر اولی بندہ ۽ ہمزلی ۽ بیان ۽ پرچی شکل ۽ دیما انگ انت۔ سے
جتائیں کیفیت ودی کنگ ۽ انت چو بہو خیں کندی تیز بوٹگ ۽ تہا بگ، تورشٹ ۽ نش نش بوٹگ ۽ امیج درایت، بزاں
اے ریٹویں چم پہ آشکاں انچیں ازباب انت کہ مردم ۽ چنڈ چنڈ ۽ کریاب کن انت، وہدیکہ ایندگہ بند ۽ کتار بستگیں
نودانی شری ۽ زیبائی ۽ ہمدپ کنگ بوٹگ انت، بزاں یک نیمگے اگاں چو بہو خیں کڈے ۽ تیز انت تادومی پلو ۽ چونودانی
داب ۽ تاہیر ۽ کرار دنگ ۽ ہم سبب انت۔ ریٹویں چم پہ مست ۽ تہر تہریں کیفیت ودی کن انت، دیتر ۽ شئیر ۽ پیشی
شکلیں شیر ۽ گوں شین داٹگ انت کہ بلوچی شازی ۽ سپانوک انت، اے شکلیں شیرانی تام ۽ لذت ۽ ابرم ۽ نزیکیں
مردمے تچے ۽ وتی نک ۽ سما کرت کنت۔ دگہ جاہ یے مست وتی شئیر ۽ گوش ایت ”سمل ۽ دستانی نکن وش انت
“کدرت ۽ نزیکی ۽ آئی ۽ چوشیں نوکیں مانائی پہناتاں گوں بیان کنگ ۽ ہمز مست ۽ ابید اے نوبت ۽ دگہ کم شازی گورا
گندگ بیت۔ انچو زانگ بیت کہ مست گوں ابرم ۽ انچو جڑاٹگ ۽ پوسنت انت کہ آھرچ رنگیں جوڑگ ۽ کیفیتانی
بیان ۽ پہ وتی کش ۽ گور ۽ تالانیل شے ۽ ازباباں مکک زیرایت۔

شئیر ۽ دیتر ۽ بہر تمثیلی دروشم گپنگ، اے بندانی تہا شازر ۽ بیدگی ۽ بند پتری زانت ۽ سماکپ ایت، آ
وہدے سمو ۽ پاکدا منی ۽ آئی ۽ سہلی ۽ بیان کنت تہ وتی اہدی شئیری ربیت ۽ رنگ زیرایت ۽ یک مسالی کہے ۽ گوں وتی
دوستدار ۽ ہمدپ کنان ۽ نوکیں مانائی جہانے سازایت۔ شئیر ۽ بہر چو اے رنگ ۽ انت:

سمو یک انجیرے پتن تائیں

زستگ ماں ارگو نیں گرو گٹاں

جگ اشہ درنگی ساسرے سارتیں

کوہ سر ۽ کمانی سر اڑستہ

ہندے ماں جہیمینیں گراں بیشہ
سرتی ہچ گوات نہ چنڈینگ

بلوچی اہدی شازیء انجیر ماہنازء پاکد امنیء چیدگ انت۔ مستء ہماکسہء پزدرء تمثیلی دروشمء سموء بابتء
وتی نیک ء پاکیںھیال سرجمء چہ نیچرء مک زرتنگ ء در شاتنگ انت۔ چوشکھ ارگونیں گرء گٹ، سارتیں ساسر، کوہ سرء
کب، جہیمینیں گرء گوات ء چنڈینگ، درائیں لبزانی سیادی گوں انچیں ماحولے ء انت کہ مستء مشاہدہء بہر انت پدا
انچیں دابے ء کمایگ بونگ انت کہ مانا گوں وتی شدت ء بیان بوگ ء انت۔

برز کنت ہونی رنگیں چہماں
شپ گرونے گوں لاگرس شینکاں
چہ چو ڈیوایاں بلوحنیاں
زلفے چوسیاہماراں تلوحنیاں
سموگوں چہماں سہر خماریناں
لالے ژاجیری آل املیناں
ہینزی چو واسنگاں چلوحنیاں
ٹلی چو سرواناں ترھوکیناں
زواریں چو مہری آل رکوحنیاں
وٹی چوشہنایاں دموکیناں
لانٹ کنت پرایاں گنوحنیاں
جنت ہٹی آل شہم گروحنیاں
دراہ کنت مرکی آل مروکیناں
دست گپت بالی آل گوزوکیناں
ہوش کنت بے ہوشاں گنوحنیاں
ترند کنت بیلی آل پروکیناں
آسک ء نرم ء کنت ترھوکیناں

ملکی ڈیل گوں ریشمی جڑاں

دروشم ۽ دنت چوتانہی نوداں

چم ۽ شرانت گوں تنگلوں دیمہ

بمبویں جاڑ گوں بارگیں سرین ۽

ترندانت چو آمڑا تگلیں تیگ ۽

جوک ۽ اے دراجڑیں نکر کہ سرجم ۽ سمو ۽ ڈیل ۽ بالاد ۽ توسپ ۽ ستا ۽ بابت ۽ گوں وڑوڑیں چہر ۽ شینیاں
کتارگ بونگ ہندی زید ۽ ندرگ ۽ کدرتی ماحول ۽ جہگیری ۽ کنت، یک انچیں چاگردے کہ اودانچر سرجم ۽ نرپر کنگ
۽ ساہ زورگ ۽ سادنت۔ چوشک شپ گروک، لاگریں شینک، بلوخیں ڈیوا، تلوخیں سیاہار، ہیتروکیں واسنگ،
ثرھوکیں سروان، نلگ، رُوخیں مہری، دمویں شہنا ۽ ونگ، شہم گروکیں ہٹی، مرک، درانی، آسک، بالی مرگ،
تانہی نود، آمڑا تگلیں تیگ انچیں لبز ۽ شیری جوڑشت انت کہ گوں ابرم ۽ کدرت ۽ بندوک انت۔ شہم گوشک ۽ وہد ۽
انچو کہ مست ۽ پادیک زینے ۽ ایرانت ہمے رنگ ۽ آئی ۽ چم ہم زمین ۽ سک انت، آگیشتر زمین ۽ سرانگلیں کدرتی زید ۽
ندرگاں شیری کلب ۽ ایرگچ ایت۔ باز براں انچو سماہیت کہ نیچر در ۽ نہ انت بلکیں گوں مست ۽ اندر ۽ پوس انت
، آئی ۽ یک بندے ہم بید ابرم ۽ بیان ۽ دیماشت نہ کنت۔ آوتی شہم ۽ ہیالاں چہ ہمے کدرت ۽ مانا دنت ۽ اے مانالس
رہتی نہ انت بلکیں سرجم ۽ نوک ترازی ۽ مانا شاہیگانی ۽ رد ۽ کابنت۔ آئی ۽ ہیال گوں نازرکی شیری پیکرانی تہا بدل بنت۔
مست ۽ شیری یکتائی اوں ہمیش انت کہ آچہ وتی ہمسریں شازاں جنائیں ڈکشنے ۽ واہند انت ۽ اے شیری ڈکشن آئی ۽
چہد یست ۽ مشاہدہ ۽ الی نیں بہر انت۔ باز جاہ ۽ آئی ۽ شہم انی وانگ ۽ انچو گمان بیت کہ آدرسانی دروشم ۽ انسانی زند،
راجمان ۽ دودمان ۽ نیچر ۽ پارس ۽ نزیک آرگ ۽ پوس کنگ ۽ انت، ۽ اے نزیکی انسان مرکزیت ۽ ہیال ۽ ردکنان
انت ۽ آئی ۽ ہم ایند کہ کدرتی ساہ دار ۽ ندرگاں ہمرنگ ۽ یکجاہ کنگ ۽ انت۔ مست ۽ شہم ۽ درشانداب ۽ مستزیں کمال
آئی ۽ شہم ۽ رتی ۽ روانی انت، شہم گوشے ابرمی رتی ۽ روانی ۽ گوں پڑیمیلیں آہنگے ۽ دیما روان کن انت، پشک
موسیک ۽ گمان ہم بیت۔ زیملیت چو ہون ۽ داب ۽ آئی ۽ شہم انی رگ ۽ ریشگاں ہوار انت۔ چاگردی نگد ۽ درامیں
پہنات ابرم نویسی، ندرگ نویسی، گیابان درشانی یا ساربان شہم ۽ لبز انک دراہ آئی ۽ شہم انی تہا درشانی دروشم
گرانت۔ چوناہلوچی اہدی شازی ۽ بنی پیتانی تہا ابرم درشانی ہوار انت، بلے اے سپر کہ داں مست ۽ کیت ۽ سر بیت

تہ جتائیں در شمشے گپتے اے رنگے جوانی یے ایش انت کہ ابرم گوں انسانی زندہ انچو ہمگر نچے پوسست بیت کہ دو بینانی میان دیگری ہلاست بیت، انسان ہم وتی وجودی یا ابرم ہالائی ہیالے برایت ء ہمیشی ء بہرے جوڑ بیت۔
جوکے اندرے سر جمیں کہے ء جاور ہالے بیان ء پد آوہدے کہ آسے سر بیت تہ باز گوں سادگی ء لس بلوچے بوہان ء پوہ وتی دستار سمو ء ہالوٹ ء مر ادانی کہ در شان کنت تہ آے سر جمیں شمشیر ء پتایان بلکین ایشی شیر گاں کشان ء ہماوا ہش ء ارمان ء کہ دیما کارایت۔ آ انچیں ابرم دوست ء زمینی دوداں گوں بستگیں مردے ء واہش انت کہ سرجم ء نیچرے وتی ہساراں پتاتگ، شمشیر ء اے گڈی بند گیا بان در شانی Pastoralism ء ابرم در شانی ء ہمرائی ء ندرگ در شانی ء ہم جوانیں نمونگ انت۔ جوکے آسے رنگ ء انت:

لاشک انت سمو گوں بزگی مرداں
میشیں گوں در گو شیں مہری آں
ہندے بوتیں ماں کور دنی سینشاں
سیکھاں تراپولی کتیں ہراں
رو گنتیں زردو آں سہا گیتاں
دنز کتیں تیرغ چر تعین بوراں

چاگر دی نگدے بازیں در شانی دروشم یا بہرے تہر است انت کہ چاگر دی نگد کاراں ایشانی گیشوار کرتگ کہ ہمیشانی پڑورے شمشیر ء فکشن چارگ ء چکاسگ بنت کہ ایشانی تہا ابرم در شانی، ندرگ در شانی، گیا بان در شانی، سار بان شمشیر ء لبز انک انت کہ ایشی ء Pastoralism گوش انت۔ اے در شان ء تہا شہری زندہ بگیریے جنگل ء گیا بان ارزشت دیگ بیت۔ مست ء اے شمشیر ء اندرے ہم پہ سمو ء کہ ہما ہندے جاگے در شان یا لوٹ ء تماہ کہ کنگ بوہگ ء انت آگیا بان یا کوچگی زندے۔ یک انچیں ہندے کہ چاریں نیمگ ء نیچرے ہسارے انت، ”کور دپی بیٹ“ بلوچ چونکہ چہ ازل ء انچیں دیارے ء آباد انت کہ اودا آپ مدام یک جیڑھے بوتگ، اے لڈے بوج، مال ء دوتاں گوں کچرے چر اگاہانی شوہازے در پورے ہی بے آپی ء سوب انت۔ مست توکلی وہدے سمو ء ہمے جاورے گندایت تہ پہ ارمانی چوش گوش ایت:

سمو گوں مالان رسترائی ء کوہ سراں
مال ء چارینی آف ء کاری سوریں زہاں
پادشادی ء ٹلغیں مالانی پھداں

میں اہل ماہیں جواں نیش گوں میش ء بُزراں
عرض میں گوں شواہد روی بہوشیں جُڑاں
سا کھنت سیمال گوارے سموء بوذناں

پہ سموء بوذناں ء کوردپی بنیت پشکہ کہ اودا آپ ء گمان است بیت ء چوناہا گیشتر بنیت آباد بنت، ہرانی
تراپولی، سُہاگیں زردوانی رونگک ء تیرگ چرتگیں بوروش ء وشھالی، شات ء آباتی ء چہر ء اشارت انت، مست وتی شئیر ء
آسر ء پہ وتی دوستدار ء ہمے نیکس و اہشانی لوٹوک انت۔ یک ابرم دوستیں شائرے پہ وتی دوست ء بوذناں ء مند جاہ ء
انجیں دیارے ء لوٹوک انت کہ اودا شہری زند ء سان ء ساہگ حج مہ بنت، سیمسر ہم انجیں یے بہ بیت کہ کش ء
گوراں درچک ء بوگک ء نماہداریں ساہدار بہ بنت، کور تچان بہ بیت۔

مست ء اے لپے ء وانگ ء ہانکتو کہ دیما پیدا کہ انت آچو اے وڑ انت : کہ مست ء اے سر جمیں لپے وتی
درشان ء رد ء گوں ابرم ء بندوک انت۔ دومی ایش کہ مست ابرم دوستیں شائرے و ہدے وتی دوستدار ء ڈیل ء بالاد ء
آئی ء حسن ء زیبائی ء کہ بیان کنت تہ وتی کش ء گوراں شگیں کدرتی زید ء ندرگ ء ہماشے آں شئیری دروشم دنت کہ
آئی ء چہر یست ء نگاہاں است انت۔ سیسی ایش کہ، مست ء گوراچا گردی لبز انک یا نگد ء شہینتگیں ہما درائیں راہبندی
رد ء شئیر گندگ بنت کہ آیاں شہینتگ انت چوشکہ ابرم درشانی، ندرگ درشانی، گیابان درشانی ء سار بانی شئیر اے
تو امیں نگدی گالبدانی رد ء اگاں مست ء شائرے تپاسگ بہ بیت تہ مست بندر ء بلوچی شائرے ء ہما بنی شائرے شمار بیت
کہ آئی ء نچر ء راوتی سر جم ء ہر جمیں دروشم ء بیان کرتگ۔

شونداتی کتاب

مستیں توکلی، شاہ محمد مری، سنگت اکیڈمی آف سائنسز، ۲۰۱۴

توکلے مست، مٹھاخان مری، بلوچی اکیڈمی کونٹہ، ۱۹۶۹

اردو ادب ماحولیاتی تناظر، ڈاکٹر اورنگزیب نیازی، سنگ میل لاہور، ۲۰۲۲

<https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780190221911/obo-9780190221911-0014.xml>